

Konštanta úmernosti k v predchádzajúcej rovnici je závislá od voľby τ_1 . Vhodnou voľbou τ_1 , vyplývajúcou napríklad z požiadavky, aby práve tak ako v plynovej stupnici Kelvinovej aj v stupnici termodynamickkej teplota varu vody za normálnych podmienok bola o 100 stupňov vyššia ako teplota mrazu vody, môžeme docieľiť, aby bolo $k = 1$. Medzi všetkými absolútnymi stupnicami teploty, zodpovedajúcimi rôznym hodnotám konštanty k , existuje teda jedna, pre ktorú je $k = 1$, takže je totožná s Kelvinovou stupnicou stanovenou zmenami objemu alebo tlaku ideálneho plynu. Označuje sa týmže symbolom T a volá sa *absolútnou teplotou Kelvinovou*.

12.14. Entropia. Účinnosť akéhokoľvek tepelného stroja, v ktorom prebieha vratný Carnotov kruhový dej medzi teplotami T_1 a T_2 , podľa Carnotovej vety je

$$\eta = \frac{A'}{Q_1} = \frac{Q_1 - Q_2'}{Q_1} = \frac{T_1 - T_2}{T_1}$$

kde teploty T_1 a T_2 podľa výsledkov predchádzajúceho článku môžeme pokladať už za absolútne.

Ak píšeme: $Q_2' = -Q_2$, bude tiež

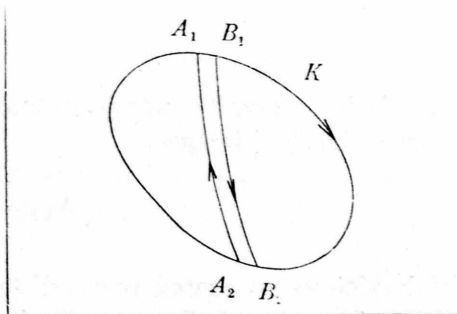
$$1 + \frac{Q_2}{Q_1} = 1 - \frac{T_2}{T_1}$$

čiže pre každý vratný Carnotov kruhový dej platí:

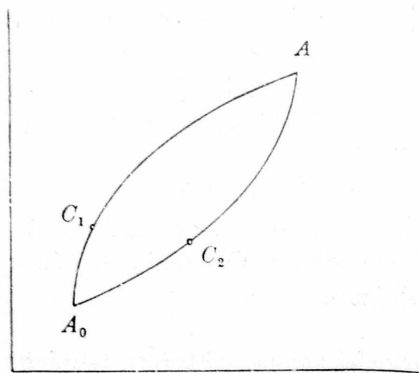
$$\frac{Q_1}{T_1} + \frac{Q_2}{T_2} = 0 \quad (1)$$

Stav látky alebo systému látok v termodynamickej rovnováhe je daný istým konečným počtom stavových, od seba nezávislých veličín (parametrov). Nech je ich n . Môžeme ich považovať za súradnice bodu v n -rozmernom priestore. Sled všetkých stavov pri ľubovoľnom vratnom kruhovom deji predstavuje potom v sebe uzavretú krivku v n -rozmernom priestore. Všetky stavy, do ktorých sa môžeme dostať zo stavu zvoleného adiabaticky, predstavujú adiabatickú plochu.

Schematicky je naznačený kruhový dej na obr. 12.13 v sebe uzavretou krivkou K . Zvoľme na nej dva blízke body A_1 a B_1 , predstavujúce dva sebe blízke stavy systému pri teplote T_1 .

Obr. 12.13

Obr. 12.14

Prechádzajú nimi dve adiabatické plochy, ktoré krivku K vo všeobecnosti pretínajú aspoň ešte v dvoch bodoch A_2 a B_2 . Vratný prechod systému zo stavu A_1 do stavu B_1 , pri teplote T_1 , nech je spojený s absorpciou tepla $(dQ)_1$, prechod zo stavu B_2 do stavu A_2 , pri teplote T_2 , s absorpciou tepla $(dQ)_2$. Pre elementárny Carnotov cyklus daný bodmi $A_1 - B_1 - B_2 - A_2 - A_1$ podľa vzorca (1) môžeme písať:

$$\frac{(dQ)_1}{T_1} + \frac{(dQ)_2}{T_2} = 0$$

Pretože celú plochu krivky K môžeme rozdeliť adiabatickými krivkami na ľubovoľne veľký počet pásov a pre každý z nich platí rovnica vyššie napísaného tvaru, máme veľmi dôležitý výsledok: *Pri akomkoľvek vratne uskutočnenom kruhovom deji je splnená rovnica*

$$\oint \frac{dQ}{T} = 0 \quad (2)$$

kde dQ je pri teplote T vratne prijaté teplo a integrácia sa vzťahuje na celý kruhový dej.

V kruhovom deji naznačenom na obr. 12.14 písmená A_0 a A nech predstavujú dva rozličné stavy sústavy látok. Podľa rovnice (2) pre vratný kruhový dej $A_0 C_1 A C_2 A_0$ môžeme písať:

$$\oint_{A_0 C_1 A C_2 A_0} \frac{dQ}{T} = \int_{A_0 C_1 A} \frac{dQ}{T} + \int_{A C_2 A_0} \frac{dQ}{T} = 0$$

alebo

$$\int_{A_0 C_1 A} \frac{dQ}{T} = - \int_{A C_2 A_0} \frac{dQ}{T} = \int_{A_0 C_2 A} \frac{dQ}{T}$$

Podľa tejto rovnice práve tak ako integrál diferenciálu vnútornej energie (vzorec 12.5.2) aj integrál

$$S_A = \int_{A_0}^A \frac{dQ}{T} \quad (3)$$

vzťahujúci sa na *vratný* prechod sústavy látok z jej ľubovoľne zvoleného základného stavu A_0 do stavu daného A , závisí len od týchto stavov. Týmto integrálom definovaná veličina S je preto ďalšou termodynamickou funkciou

tiež len stavu sústavy látok a podľa Clausia nazýva sa jej *entropiou*. Diferenciál entropie je teda

$$dS = \frac{dQ}{T} \quad (4)$$

kde dQ je elementárne tepelné množstvo, ktoré bolo sústavou látok pri teplote T vratným spôsobom prijaté.

Rovnicu (2) po zavedení entropie môžeme písať aj v tvare

$$\oint dS = 0 \quad (5)$$

ktorý predstavuje pre všeobecné úvahy najvhodnejšiu matematickú formuláciu *druhej vety termodynamickej*.

Práve tak ako prvá veta termodynamická viedla k definícii vnútornej energie U ako funkcie stavu, veta druhá umožnila definovať entropiu S tiež ako funkciu len stavu sústavy látok a obidve funkcie majú ešte jednu spoločnú vlastnosť: Vnútorná energia sústavy látok úplne izolovanej od okolia sa s časom nemení. Podobne entropia sústavy od jej okolia tepelne izolovanej ($dQ = 0$) pri všetkých reverzibilných zmenách jej stavu ostáva tiež konštantná. Inými slovami: *Pri reverzibilných adiabatických dejoch entropia sa nemení*. Podľa Gibbsa vratné adiabatické deje sa preto nazývajú aj dejmi *izentropickými*. Je dôležité pripomenúť vratnosť uvažovaných adiabatických dejov, lebo — ako sa v nasledujúcom článku presvedčíme — pri nevratných adiabatických dejoch sa entropia sústavy zväčšuje.

Podľa jej definície jednotkou entropie v sústave SI je 1 joule/°K, používa sa však aj vyjadrenie v cal/°K.

Príklad 1. Vypočítame entropiu s_1 1 g vody teploty 100 °C a entropiu s_2 1 g nasýtenej vodnej pary rovnakej teploty za tlaku 1 at. Za základný stav zvolíme stav v kvapalnom skupenstve pri teplote 0 °C. Dostávame, keďže merné teplo vody je $c = 1 \text{ cal/g}^\circ\text{K}$ a latentné teplo varu vody za tlaku 1 at $l = 539 \text{ cal/g}$,

$$s_1 = \int_{273^\circ}^{373^\circ} \frac{dQ}{T} = \int_{273^\circ}^{373^\circ} \frac{c dT}{T} = c \ln \frac{373}{273} = 0,313 \frac{\text{cal}}{\text{g}^\circ\text{K}}$$

$$s_2 = s_1 + \frac{l}{373^\circ\text{K}} = \left(0,313 + \frac{539}{373} \right) \frac{\text{cal}}{\text{g}^\circ\text{K}} = 1,757 \frac{\text{cal}}{\text{g}^\circ\text{K}}$$

12.15. Entropia pri nevratných dejoch. Už v čl. 12.10 sme si uvedomili, že reverzibilne prebiehajúce deje sa vyznačujú najväčšou pracovnou úspor-
nosťou. Podľa toho účinnosť η' tepelných, na kruhových dejoch založených